

המחלקה לטיפול באלימות במשפחה ותקיפה מינית

2 אוגוסט 2009

חוקים ונהלים בנושא אלימות במשפחה:

ריכזה וערכה: זהר לביא-סהר

חוקים ותקנות עיקריים:

תקנות בריאות העם (הודעה על חשש לאלימות) תשל"ו 1975: תקנות המחייבות דיווח למשטרה על כל אדם שהגיע לביה"ח פצוע, חבול או חסר הכרה ויש חשד שאדם אחר פגע בו: "מתעורר אצל האחראי על קבלת חולים חשש סביר שאדם פצוע, חסר הכרה או מת, שהגיע לביה"ח היה מעורב במעשה אלימות, יודיע על כך מייד לתחנת המשטרה הקרובה".

חוק העונשין התשמ"ט – 1989 (חוק חובת דיווח):

תיקון 26 לחוק העונשין תשל"ז, סעיף 368 ד(ב) קובע חובת דיווח: "רופא, אחות, עובד חינוך, עו"ס, עובד שרותי הרווחה, שוטר, פסיכולוג, קרימינולוג או עוסק במקצוע פרא-רפואי וכן מנהל או איש צוות במוסד שבו נמצא הקטין או חסר הישע, שעקב עיסוקם במקצועם או בתפקידם היה להם יסוד סביר לחשוד כי נעברה עבירה בקטין או בחסר ישע על ידי האחראי עליו, חובה עליהם לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד סעד או למשטרה. העובר על הוראה זו, דינו למאסר של 6 חודשים.

ה"אחראי" מוגדר בחוק כ:

- (1) הורה מי שעליו האחריות לצרכי מחייתו, בריאותו, חינוכו או שלומו של הקטין או חסר הישע – מכוח דין, החלטה שיפוטית, חוזה מפורש או מי שעליו האחריות כאמור לקטין או לחסר הישע מחמת מעשה כשר או אסור שלו.
- (2) בן משפחה של קטין או חסר ישע שמלאו לו 18 ואינו חסר ישע, הוא אחד מאלה: בן זוג של ההורה, סבו או סבתו, צאצאו, אחיו או אחותו, גיס/תו, בו דוד/ה.
- (3) מי שהקטין או חסר הישע מתגורר עימו או נמצא איתו דרך קבע, ומלאו לו 18 שנים ובלבד שקיימים ביניהם יחסי תלות או מרות.

חוק למניעת אלימות במשפחה התשנ"א 1991: החוק מציג הגנה לכל מי שהיה קורבן למעשה פגיעה או התעללות של

בן/בת, בן/בת זוג, או קרוב משפחה אחר וזאת באמצעות צו הגנה.

לחוק למניעת אלימות התווסף בשנת 2001 תיקון (מס' 7) "חובת יידוע" – להלן נוהל מנכ"ל:

"חובת היידוע", 2002 – תקנות למניעת אלימות במשפחה (יידוע אנשי מקצוע בתחום הבריאות) התשס"ב – 2002:
חוזר המנהל הכללי של משרד הבריאות מספר 1/2003- הנוהל מתייחס לאנשי מקצוע בתחום הבריאות. תקנות שר הבריאות לגבי תיקון לחוק מניעת אלימות במשפחה בדבר חובת היידוע. החוק מחייב אנשי מקצוע שונים ליידע כל מי שמתעורר חשד שנפגע לאחרונה מאלימות ע"י בן-זוג, על האפשרות לפנות לגורמי טיפול ולצייד אותו בכתובות וטלפונים של שירותי הרווחה והמשטרה הקרובים למקום מגוריו/ה. בכל מסגרת צריכה להיות רשימת אנשי מקצוע אליהם ניתן להפנות.
 הנוהל ורשימת הגורמים המטפלים מצורף להלן).

נהלי משרד הבריאות:

חוזר מנכ"ל מספר 25/03: איתור, זיהוי וטיפול בקטינים נפגעי התעללות והזנחה - מתאריך כ"ד חשוון תשס"ד (19.11.03):

הנוהל בא להסדיר את דרכי הטיפול של שירותי הבריאות באשפוז ובקהילה, בכל מקרה בו מתעורר חשד לפגיעה והתעללות בקטין/ה על ידי האחראי עליו. הנוהל מגדיר דרכי איתור וזיהוי של קטינים נפגעי התעללות והזנחה; קביעת תהליך הברור והטיפול עם התעוררות החשד לפגיעה; קביעת דרכי הדווח והעברת המידע לפקיד סעד ו/או למשטרה כנדרש בחוק ובנוהל; קביעת דרכי רישום ותיעוד הראיות לצורך מיצוי ההליך המשפטי; קביעת דרכי המעקב אחר קטינים והגדרת חובת הכשרה שוטפת בנושא המטפלים בילדים במקצועות הרפואה, הסיעוד ומקצועות הבריאות.

חוזר מנכ"ל מספר 22/03: נוהל טיפול בזקנים נפגעי התעמרות - מתאריך כ"ד חשוון תשס"ד (19.11.03): הנוהל בא להסדיר את דרכי האבחון והטיפול בזקנים נפגעי התעמרות המגיעים או מובאים לקבלת טיפול רפואי במסגרות הבריאות באשפוז ובקהילה.

חוזר מנכ"ל מספר 24/03: נוהל טיפול בנפגעי תקיפה מינית - מתאריך כ"ד חשוון תשס"ד (19.11.03): הנוהל בא להסדיר את דרכי האבחון והטיפול הרפואי, סיעודי ופסיכוסוציאלי בנפגעי/ות תקיפה מינית המגיעים או מובאים לקבלת טיפול רפואי, עד 7 ימים מיום הפגיעה.

חוזר מנכ"ל מספר 23/03: נוהל איתור וטיפול בנשים נפגעות אלימות במשפחה ע"י מטפלים במסגרות הבריאות – באשפוז ובקהילה - מתאריך כ"ד חשוון תשס"ד (19.11.03):

הנוהל מסדיר את דרכי האיתור והטיפול בנשים נפגעות אלימות במשפחה במערכת הבריאות הכללית ובריאות הנפש – באשפוז ובקהילה. אישה נפגעת אלימות מוגדרת בנוהל נפגעת על ידי בעל/פרוד/גרוש/חבר/בן זוג/בן זוג לשעבר. בנוהל הוכנסה לראשונה, חובת תשאול אוניברסלי של כל מקצועות הבריאות לנשים המטופלות על ידי שאלה ישירה לגבי חשיפה ופגיעה של אלימות במשפחה. דגש מיוחד יש לשים על נשים בביקורים ראשונים, במהלך הריאון, לאחר לידה, עם כל שינוי בסטטוס משפחתי או אישי ובכל מקרה בו מתעורר חשד כלשהו לפגיעה.
 מתוך הנוהל:

סעיף 8.2 - "כאשר האישה אינה חושפת שהיא נפגעת אלימות ולמטפל נותר ספק:

8.2.1 יש להעביר מסר שהמטפל מוכן להקשיב לה בכל זמן אחר

8.2.2 לתת באופן עקיף מידע כללי על התופעה והחשיבות בקבלת עזרה

8.2.3 מומלץ לתת לאישה חומר כתוב

8.2.4 להזמין את האישה לפגישה נוספת

חוזר מנכ"ל מספר 26/03: נוהל מינוי ועדות קבועות לאלימות במשפחה, ניצול מיני והזנחה של קטינים וחסרי ישע - מתאריך כ"ד חשוון תשס"ד (19.11.03):

הנוהל מחייב הקמת ועדות הגוי רב-צוותיות לטיפול בנושא בכל מגזרי הבריאות – אשפוז וקהילה, בריאות נפש ובריאות כללית. ועדות ההיגוי מהוות גוף אשר ייעודו להוביל ולקדם את האיתור והטיפול בנפגעי האלימות בכל ארגון. כיום פועלות כ- 90 ועדות במערכת הבריאות המורכבות מ-3 חברים לפחות: יו"ר - רופא, מרכזת- עו"ס, אח/ות ולעתים מחברים נוספים פסיכולוג, יועץ משפטי וכיוצ"ב.

חוזר מנכ"ל מספר 20/30: נוהל העברת מידע בין מוסדות רפואיים לאיתור וזיהוי קטינים וחסרי ישע נפגעי אלימות במשפחה - מתאריך כ"ו אלול תשס"ג (29.9.03):

במקרים של אלימות במשפחה קיימת נטייה לפנות למסגרות בריאות שונות לסרוגין, על מנת למנוע זיהוי. עקב ארועים שקרו בהם נפגעי אלימות במשפחה בקרו במספר בתי חולים ולא אותרו הנוהל מסדיר אפשרות של בדיקת הסטוריה של פניות לבתי חולים, כאשר עולה חשד לקטין או חסר ישע (ובמקרים מיוחדים גם נפגעי אלימות

אחרים). הבדיקה יכולה להעשות באמצעות מערכת ממוחשבת "שיתוף מידע" הקיימת במרבית בתי החולים, ונותנת את המידע על אשפוזים בכל בתי החולים בארץ. במידה ולא קיימת מערכת או שהיא אינה תקינה, קיימת הרשאה לעו"ס, לערוך בדיקות בטלפון באמצעות פקיד הקבלה על מנת לקבל את המידע על אישפוזים קודמים של המטופל.

חוזר מנכ"ל מספר 3/2002 – הרחבת סל שירותי הבריאות לשנת 2002 : מתן פטור לטיפול בחדרי מיון עבור נפגעי אלימות במשפחה ונפגעי תקיפה מינית. עד לשנת 2002 הפטור היה מעוגן בחוזר מנכ"ל בלבד מצב שיצר בעיות ואי הבנות.

חוזר מינהל רפואה 35/2002, נוהל טיפול העובד/ת הסוציאלי/ת בנשים נפגעות אלימות במשפחה במחלקה לרפואה דחופה: מסדיר את תפקיד העו"ס בטיפול בנשים נפגעות אלימות בחדרי המיון החל משלב האיתור ועד לשחרור והפניה לגורמים בקהילה.

נהלים שיש בהם התייחסות או קשר לנפגעי אלימות:

חוזר מינהל רפואה – 75/95 זכאות להפסקת הריון – סעיף 1.2 מתייחס לזכאות הפסקת הריון אם ההריון נובע מיחסים אסורים לפי החוק הפלילי – מעשי אונס או יחסי עריות.

שרותי בריאות הציבור, חוזר מס' 5/2001 – הנחיות למניעת הדבקה לאחר יחסי מין לא מוגנים – מתייחס גם לנפגעי תקיפה מינית.

*** את כל הנהלים ניתן למצוא באתר משרד הבריאות :**

www.health.gov.il בחוזרים ונהלים, נהלי מנכ"ל או במחלקה לע"ס אלימות במשפחה

נספח מס' 2**הצעה לשאלות מנחות לבדק עבור ראיון צוות במהלך מבדק האיכות – מרפאות בקהילה****שאלות לאחראי לנושא האלימות במשפחה בתחנה/במחוז**

היגד 4 – ספר לי אלו קשרי עבודה יש לך עם שירותים בקהילה.

היגד 5 – ספר לי אלו קשרי עבודה יש לך עם שירותי בריאות אחרים באזור.

שאלות 9 – 7 – לבקש להראות רשימת שמות לגורמים הרלבנטיים ודרכי ההתקשרות אתם (טלפון, מייל, פקס וכד').

שאלות למטפלים

היגד 1 – אנא הראה לי היכן אתה מוצא נוהל X (לציין אחד הנהלים המופיעים בנספח מס' 1 – רשימת חוקים ונהלים)

היגד 3 – ספר לי מתי השתתפת לאחרונה בהדרכה / רענון בנושא אלימות במשפחה. תאר לי את תכני ההדרכה (תאור קצר, בראשי פרקים) וכמה זמן נמשכה.

היגד 12 – ספר לי לאלו סוגי אוכלוסיות מתייחס נושא האלימות במשפחה? אלו סוגי אלימות מוכרים לך בהתייחס לכל אחת מהאוכלוסיות הללו? (לבחור 2 אוכלוסיות מתוך האוכלוסיות המוגדרות בנספח מס' 3).

היגד 13 – תאר לי את הסימפטומים והסימנים לפיהם תוכל לזהות חשד לאלימות במשפחה (בקרב האוכלוסיות שתארת קודם או תבחר אחרות).

היגד 14 – מה אתה עושה כאשר עולה אצלך חשד לאלימות כלפי אישה בגירה?

היגד 15 – נודע לך / אתה מטפל / זיהית קטין בסיכון. מה אתה עושה?

היגד 16 – כשעולה חשד לאלימות במשפחה למי עליך לדווח בארגונך?

היגד 17 – ספר לי מה אתה יודע על ועדת אלימות במחוז, איך אתה פונה אליה במקרה הצורך?

היגד 18 – ספר לי מה עשית כאשר זיהית חשד לאלימות במשפחה כלפי מטופל והראה לי זאת ברשומה.

היגד 22 – איך אתה בודק ומוודא שהדיווח הגיע לפק"ס / משטרה?

היגד 23 – מה אתה עושה כאשר הקטין או חסר הישע נשלח על ידך לחדר המיון?

היגד 24 – מה עליך לעשות לאחר הפניית הקטין לחדר המיון?

נספח מס' 3

הגדרות סוגי אלימות

קטינים

התעללות בקטינים: התעללות בילד היא "פגיעה פיזית או נפשית, התעללות מינית, רשלנות בטיפול או הזנחה מתמשכת של קטין מצד אדם האחראי לרווחתו, בנסיבות המעידות על אפשרות שבריאותו או רווחתו של הילד נפגעו או עלולות להיפגע בשל כך".

התעללות פיזית – התעללות פיזית היא פגיעה חמורה או מתמשכת בילד, מכוונת ולא תאונתית, באמצעות הפעלת כוח פיזי, מכשיר או כלי, הגורמים לחבלות שונות אצל הילד".

התעללות מינית – התעללות מינית היא כל ניצול של ילד למטרות מין או הנאה מינית של הורה, של מטפל או של אדם שיש לו עמדת כוח או סמכות כלפי הילד".

הזנחה – מחדל או פעולה מתמשכת של מניעה מהילד את צרכיו, כגון: הזנה, טיפול רפואי, טיפול מונע, חינוך וגירויים סביבתיים".

התעללות נפשית – התנהגות שלילית מתמשכת כלפי הילד ההורסת את יכולתו לפתח מסוגלות רגשית או לפעול כשורה בהקשרים אישיים וחברתיים" או – "התעללות נפשית של הורים בילדיהם מתייחסת לדגם של התנהגויות שליליות (מילוליות ובלתי מילוליות) מתמשכות כלפי הילד. מתוך: ערכת ההדרכה "לדבר את השתיקה", עמותת אשלים, 2007.

נשים

אלימות פיזית – פגיעה בגופה של האישה ע"י הכאה פיזית כגון: מכות, בעיטות ואגרופים ולעיתים באמצעות חפצים שונים כולל נשק. הפגיעות גורמות לנזקים מידיים ומתמשכים, לנכות ואף למוות.

אלימות מינית – התייחסות לאישה כאל אובייקט מיני, ביצוע מעשים מגונים, קיום יחסי מין באיום, סחיטה וכפיה בניגוד לרצונה של האישה ובזמנים ומצבים המסכנים את בריאותה.

אלימות נפשית – מאופיינת באלימות מילולית, שימוש בהפחדה ואיומים, גינוי וביקורת לגבי התנהגות האישה, יכולותיה, תפקודה כאם ובריאותה הנפשית.

בידוד חברתי – מניעת קשרים חברתיים ומשפחתיים ויציאה לעבודה ו/או לימודים. הגבלה של יציאה מהבית, ליווי האישה לכל מקום וניהול שיחות במקומה.

אלימות כלכלית – מניעת יציאת האישה לעבודה או שליטה על משכורתה, מניעה של צרכים בסיסיים כגון: כסף, מזון, תרופות, ביגוד וכד'. מניעת גישה להכנסת המשפחה.

הטרדה מאיימת – STALKING. דגש על ביטויים מילוליים והתנהגותיים של הטרדת האישה. חקירות ומעקב, טלפונים והטרדה מסוגים שונים הנובעת ממחשבה כפייתית של חשדנות וקנאה. מתוך: חוברת הדרכה למטפלים בבריאות. משרד הבריאות 2003 כתיבה: דבורה איציק. עריכה: דבורה איציק וזהר לביא-סחר.

קשישים וחסרי ישע

התעללות בזקנים – פעולה חד פעמית או התנהגות המתרחשת בתדירות ופוגעת במישור אחד או יותר מאלה: פיזי, מיני, נפשי וכלכלי, הנגרמת בידי אדם או יותר מסביבתו הקרובה של חסר הישע.

התעללות פיזית – גרימת כאב פיזי או פגיעה, המתבטאת במכות, דחפויות, דקירות, כוויות, קשירה פיזית ומתן מינון יתר של תרופות הרגעה.

פגיעה מינית – שימוש בכוח ובמגע מיני מכל סוג, המתבצע ללא הסכמה .

התעללות נפשית – גרימת סבל נפשי, הבאה לידי ביטוי בצעקות, בקללות, עלבונות, השפלות, באיומים וביחס ילדתי.

ניצול כלכלי – שימוש וניצול לא חוקי ולא הולם בכספו ובמשאביו של הקשיש וחסר הישע.

הזנחה בטיפול - דפוס התעמרות זו נחלק לשניים:

- א. הזנחה פיזית** - חוסר יכולת לספק את המשאבים ההכרחיים לאדם לקיומו, כגון אוכל טרי, ביגוד הולם וטיפול רפואי.
- ב. הזנחה נפשית** - חוסר התייחסות לרצונות, כגון הגבלת ביקורי משפחות וחברים והזנחת טיפוח בטחונו העצמי של המטופל (רונו, ונייקרוג, 1993; Joshi & Flaherty, 2005).

הפרת זכויות – הגבלת תנועה, בידוד חברתי, ניסיון לכפות צורת מגורים, קבלת החלטות במקום הזקן. מתוך: זיהוי התעללות והזנחה של זקנים – מדריך למטפל. שרה אלון, אש"ל, 2006.